

ОТРАЖЕНИЕ НА ИЗПЪЛНЯВАНЕТО НА АДМИНИСТРАТИВНИ ФУНКЦИИ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ ГРАДОВЕ

Светлин Кираджиев

Изпълняването на определени функции е една от най-характерните черти на градските селища. Функциите до голяма степен очертават спецификата на даден град, а освен това дават и голямо отражение върху неговото население, териториално развитие и облик.

Най-голямо, определящо значение оказват, както е известно, стопанските функции — промишленост, селско стопанство, транспорт и др. Тези функции имат водещо значение при установяване функционалния тип на един град. Трябва обаче да се подчертае, че при редица градове важно значение има и изпълнението на културно-просветни, административни и други функции.

В редица страни има градове, за развитието на които изпълняването на административни функции е имало важно значение. В царска Русия, особено в азиатските ѝ предели, са се развили градове като типични административно-военни центрове. В Германия и Италия десетки градове са дължали преуспяването си на ролята като столици на малки княжества. Берлин дължи развитието си на обстоятелството, че става столица на Прусия, а след това на Германската империя. Рим е град, в който и днес водеща роля имат административните функции. С типично административни функции се отличават редица американски градове, столици на отделни щати, и особено федералната столица Вашингтон.

В България обаче почти няма град, в развитието на който административните функции да са изиграли решаваща роля. У нас административните функции трябва да се разглеждат във връзка и взаимоотношение с другите функции. Изпълняването на административни функции може само да съдействува за развитието на града — увеличаване на населението, развитие на промишленост, разширяването на икономическите връзки, придобиване на специфични черти в облика на града и т. н.

Административните функции още преди столетия са играли съществена роля при развитието на българските градове. През годините на византийското робство град Велико Търново е малък град — център на болярско владение. Когато обаче става столица на Второто българско царство, той бързо нараства и се превръща в първи град на страната с многобройно за онова време население, изпълняващ важна културна

роля, с великолепни постройки и непристъпни крепостни стени.

След падането на България под османско иго турците правилно оценяват благоприятните предпоставки на София да бъде столица на създаденото румелийско бейлербейство. То е обхващало почти всички завладени от турците земи на Балканския полуостров. За два века София отбелязва голям възход в развитието си. В края на XVI в. тя има около 40 000 жители — цифра, голяма за времето, интензивно строителство на обществени сгради, оживен икономически живот. Упадъкът на Турция през следващия век и отнемането на функциите на бейлербейска столица довежда София до силен упадък.

Голямо отражение оказват административните функции и върху развитието на Русе в средата на миналия век. През първата половина на XIX в. този град отстъпва по значение на близкия Свищов. В средата на века обаче върху територията на цяла Северна България се създава Дунавският вилает, на който Русе става главен град. Това обстоятелство се отразява много благоприятно върху развитието на града. Населението на Русе бързо се увеличава, построено е пристанище на Дунав, прокарана е жп. линия Русе — Варна, строят се нови големи обществени сгради и хубави къщи на забогателите русенци.

След Освобождението (1878 г.) в България се създава нова администрация. Княжество България е разделено на 5 губернии (Варна, Видин, Русе, София и Търново), а Източна Румелия — на 2 губернии (Пловдив и Сливен). По-късно България е поделена на 23 окръга и няколко десетки околии. В следващите десетилетия стават чести промени в броя на окръзите и отчасти на околияте, а също и в градовете — центрове на окръзи.

В освободена България настъпват редица промени в административните функции на българските градове в сравнение с предосвободенския период и това дава положително или отрицателно отражение върху тяхното развитие. Едни от градовете стават центрове на окръзи (административни единици от I порядък), а други на околии (административни единици от II порядък).

Избирането на София за столица на нова България и изпълняването от нея на водещи страната административни функции даде огромен тласък върху развитието на града. В София се стича многоброен административен персонал. Закриляни от държавата, редица индустриалци започват бързо да изграждат голям брой фабрики. Последните привличат за работници пролетаризирани селяни от близките на София околии и дори от цялата страна. Транспортното значение на столицата бързо нараства. София извънредно много разширява обсега на икономическите си връзки. Населението на града нараства с изключително бързи темпове: 1880 г. — 20 856 ж.; 1910 г. — 102 812 ж.; 1934 г. — 344 811 ж. Коренно се променя и обликът на града. Под влияние на политико-административните функции на София царският дворец, Народното събрание, министерствата и други важни административни сгради стават най-личните постройки в града и доминират в облика му.

Върху развитието на редица други български градове, които няма подробно да изброяваме, изпълняването на административни функции се отразява благоприятно. В окръжните и околийските градове се развива промишленост, прокарват се пътища, строят се редица обществени сгради, приижда население и броят на жителите им расте.

Има обаче и някои български градове, за които промените в административното положение са една от важните причини за неблагоприятни последици в тяхното развитие след Освобождението. Такива градове са Видин, Сливен, Кюстендил и др.

Видин по време на османското иго е санджански (т. е. окръжен) център на цяла Северозападна България. След Освобождението в 1878 г. неговият стопански хинтерланд рязко се намалява. Това влошава икономическото му развитие. Градът за известно време запазва функциите на окръжен град. По-късно обаче неговият окръг се стеснява в границите само на 3—4 околии. След 1934 г. гр. Видин е сведен до околийски град. Намаляването на обсега на административните функции силно пречи за развитието на града. Населението му се увеличава бавно, създадената промишленост е незначителна, рязко се стеснява областта, върху която Видин оказва стопанско влияние, строителство почти няма.

Подобен процес на влияние на административните функции върху развитието се наблюдава и при град Сливен. Този град преди Освобождението е бил санджански център на почти цяла Югоизточна България. След 1878 г. той е средище на губерния с почти същите граници. По-късно обаче Сливен е център на окръг, включващ само 5 околии, а от 1901 г. е сведен до околийски град. Понижаването на административните функции на Сливен се правеше умишлено от буржоазната власт, защото градът имаше многобройно и будно работничество.

Административните функции на Кюстендил също се понижават — санджански център през първата половина на XIX в., окръжен център на малък окръг до 1934 г. и след това — околийски град. Това даде неблагоприятно отражение върху развитието му.

При буржоазната администрация се наблюдаваше и един характерен факт. По-големи по население и икономическо значение градове бяха подчинени в административно отношение на по-малки по население и икономически по-слабо развити градове. Типичен пример за това е град Перник. Той бе подчинен административно на Радомир, въпреки че имаше 3 пъти по-многобройно население и несравнимо по-голямо икономическо значение от него. Градовете Варна и Русе след 1934 г. бяха подчинени в административно отношение на Шумен, въпреки че значително го превъзхождаха във всяко отношение. Естествено тези положения в администрацията се отразяваха неблагоприятно върху подчинените градове.

При установеното административно деление в миналото редица градове не бяха околийски центрове. Те влизаха в околии на други гра-

дове. Такива бяха Сопот, Клисуре и Калофер (в околия Карлово), Златица и Копривщица (Пирдоп), Банско (Разлог), Трявна (Дряново), Лясковец (Г. Оряховица) Етрополе (Ботевград), Кнежа (Оряхово), Червен бряг (Луковит), Несебър (Поморие), Созопол (Бургас), Брацигово (Пещера), Левски (Плевен), Марица (Харманли), Каварна (Балчик) и Мелник (Сандански). Това обстоятелство беше наред с други фактори съществена причина за бавното развитие или упадък на повечето от изброените градове. Изключение прави новият град Червен бряг, който стана промишлен пункт и възлова жп. гара. От таблица 1 проличава по-бавното нарастване на населението на тези градове в сравнение с градското население в страната.

Таблица 1

Индекс	1900	1905	1910	1920	1926	1934	1946
Населението на Банско, Брацигово, Етрополе, Златица, Каварна, Калофер, Клисуре, Кнежа, Копривщица, Левски, Лясковец, Марица, Мелник, Несебър, Созопол, Сопот, Трявна и Червен бряг	100	105	108	114	117	126	151
Градско население на България	100	106	112	130	152	175	247

Преместването на административния център от един град в друг също дава значително отражение върху развитието на някои градове. Типичен пример за това са градовете Мелник и Сандански (Св. Врач). До Балканската война (1912/1913 г.) тези градове се намират в пределите на Европейска Турция. Мелник е град с население 10 000—12 000 жители, голям лозарски и занаятчийски център, а Св. Врач е незначително село. След войната двата града преминават в пределите на България. Мелник по редица причини рязко запада. Св. Врач става околийски град, като за сметка на Мелник отнема и пазарните му функции. През 1929 г. Св. Врач е провъзгласен за град и в 1934 г. неговото население вече е 3 пъти по-многобройно, отколкото в 1920 година.

За влиянието на административните функции върху развитието на градовете в миналото ще дадем пример с Бяла Слатина и Кнежа. По географско положение и предпоставки за развитие те почти не се различават помежду си. До Балканската война Бяла Слатина и Кнежа са села, обаче Бяла Слатина е околийски център, а Кнежа спада към Оряховска околия. Бяла Слатина е провъзгласена за град през 1914 г., а Кнежа едва в 1943 г. Отначало след Освобождението Кнежа е имала над 2 пъти повече жители от Бяла Слатина, през 50-те години на нашия век жителите на двата града се изравняват и днес Бяла Слатина има повече жители от Кнежа.

Обявяването на някои села за околийски центрове се отразява много благоприятно за тяхното развитие и превръщането им в градове.

Наскоро след Освобождението някои села, като Сухиндол (Севлиево), Паскалевец (Търновско), Кесарево (Горнооряховско), Дерманци (Луковитско), Голямо Конаре (Пловдивско), Хвойна (Асеновградско) и др., са обявени за околийски центрове, но това трае кратко време и не дава отражение върху развитието им. Други села обаче, като Елин Пелин (Новоселци), Годеч, Грудово (Средец), Ген. Тошево, Тервел (Куртбунар), Кубрат (Балбунар), Ардино (Егридере), Исперих (Кеманлар) и Дулово (Аккадънлар), стават околийски центрове за продължително време. Това спомага за сравнително по-бързото нарастване на тяхното население (вж. таблица 2) и прерастването им в градове.

Таблица 2

Сравнение чрез индекс на населението на селата околийски центрове с общото селско население на България

	1900	1905	1910	1934	1946
Населението на Ардино, Ген. Тошево, Годеч, Грудово, Дулово, Елин Пелин, Исперих, Кубрат и Тервел	100	112	120	200	236
Селско население на България	100	108	117	159	176

Промените в административното деление на България след 9.IX.1944 г. също се отразиха върху развитието на българските градове. При народната власт отначало се установи деление на страната само на околии, а след това на окръзи и околии. Границите на околията малко се отличаваха от тези по времето на капитализма, а окръзите претърпяха неколкостепенни изменения. С време се установи, че това административно деление е вече неподходящо при новите държавно-административни и стопански отношения и се налага да бъде променено. През 1959 г. в България се установи ново административно-стопанско деление. Страната беше поделена на 30 окръга. След известно време окръзите Пловдив (градът) и Варна (градът) бяха закрити и броят на окръзите намален на 28.

Административното деление от 1959 г. се установи не само с цел да се подобри административното ръководство и да се намали неправданото нарастване на управленческия персонал. Чрез новите окръзи се целеше да се подобри стопанското ръководство, като по тяхната територия се планира и осъществява разгърнатото социалистическо строителство. Това обстоятелство даде, както ще видим, голямо отражение върху развитието на българските градове.

Да разгледаме сега какви промени се извършват в развитието на българските градове след 1959 г., които са пряк или косвен резултат от новото административно деление.

Преди всичко съществени промени стават с броя на населението в градовете. Тези промени са различни при окръжните и бившите око-

лийски градове. Най-напред да разгледаме измененията в населението на окръжните градове (вж. таблица 3).

От данните за нарастването на населението в градовете окръжни центрове преди и след 1959 г. проличава, че съществени изменения след новото административно деление не се наблюдават. Населението след 1959 г. се увеличава с малко по-ускорен темп, както и през периода 1946—1959 г. Разбира се, това нарастване е значително по-бързо, отколкото през периода 1920—1946 г., причините за което са известни и няма да се спираме на тях.

Таблица 3

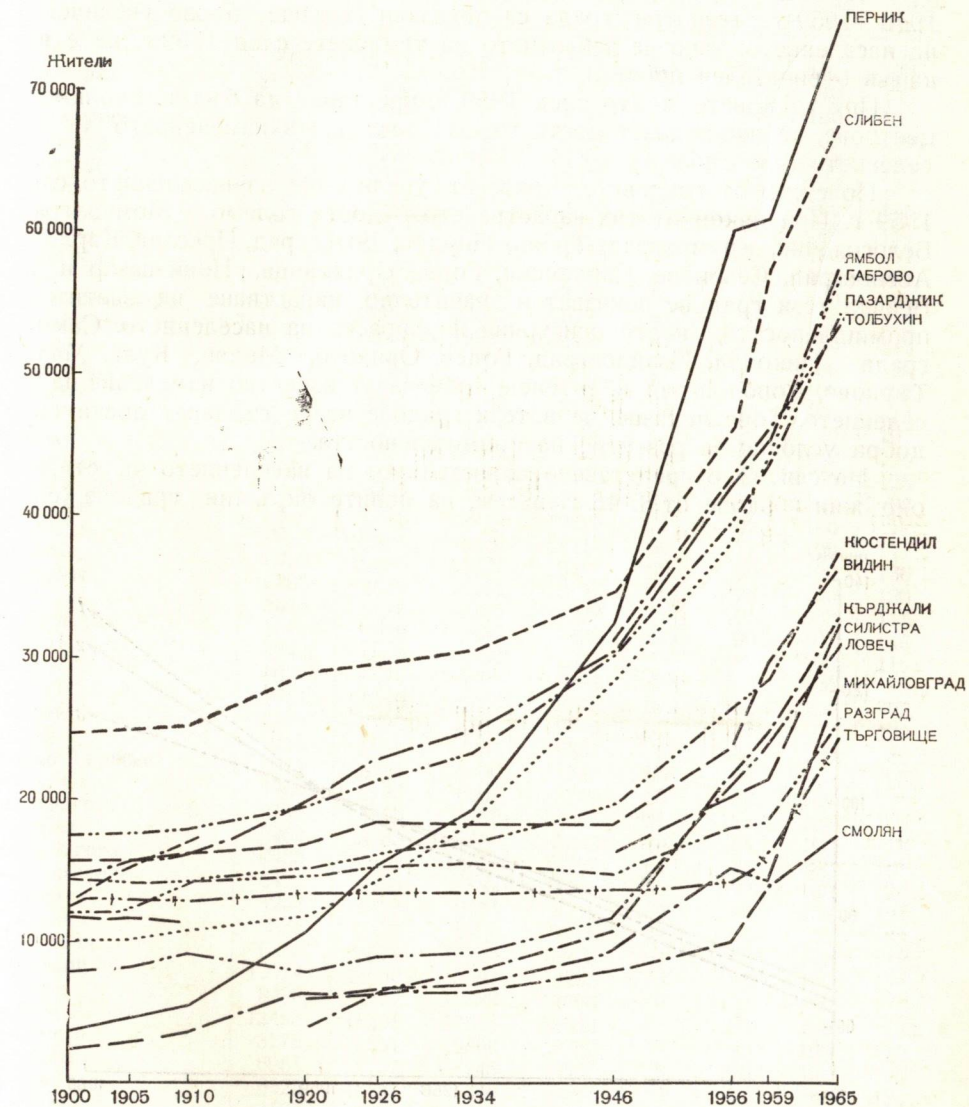
Население на окръжните градове

Година	Брой				Индекс			
	1946	1956	1959*	1965	1946	1956	1959	1965
Градове	2	3	4	5	6	7	8	9
Градове окръжни центрове								
Благоевград	15 137	21 833	24 088	32 744	63	90	100	136
Бургас	46 118	72 526	76 100	106 127	61	95	100	139
Варна	76 954	120 345	123 830	180 062	62	97	100	145
В. Търново	16 223	24 648	25 170	37 269	64	98	100	148
Враца	19 620	26 582	29 787	39 052	67	89	100	131
Плевен	39 058	57 555	67 000	79 234	58	86	100	118
Пловдив	126 563	161 836	171 391	222 737	74	94	100	130
Русе	57 833	88 375	91 700	128 384	63	96	100	140
София	463 587	639 920	671 192	800 953	69	95	100	119
Ст. Загора	38 325	55 177	62 459	88 522	61	89	100	142
Хасково	27 545	38 812	46 113	57 682	71	84	100	125
Шумен	31 327	41 546	49 153	59 362	75	84	100	121
Видин	18 481	23 932	29 604	36 820	62	81	100	124
Габрово	28 109	38 564	45 000	57 758	62	86	100	128
Кърджали	10 787	21 928	25 020	33 319	43	88	100	133
Кюстендил	19 238	25 025	28 151	38 199	77	89	100	136
Ловеч	11 822	17 901	24 000	30 843	66	75	100	128
Михайловград	9 874	15 122	14 155	27 240	70	106	100	192
Пазарджик	30 376	39 499	43 559	55 410	70	91	100	127
Перник	32 737	59 930	60 800	75 844	54	99	100	125
Разград	15 010	18 389	18 795	26 297	80	98	100	140
Силистра	16 142	20 350	21 499	32 996	75	95	100	153
Сливен	34 291	46 175	53 670	68 331	64	86	100	127
Смолян	8 255	10 725	14 000**	17 479	59	76	100	125
Толбухин	31 307	42 661	46 442	55 111	67	92	100	118
Търговище	10 561	14 193	16 184	25 528	65	88	100	157
Ямбол	30 576	42 333	45 617	58 405	67	93	100	128

Забележка. *Данните са според оценка от месец май.

**Данните са приблизителни.

По-съществени изменения в нарастването на населението се наблюдават при градовете окръжни центрове след 1959 г. Това проличава и на фиг. 1.

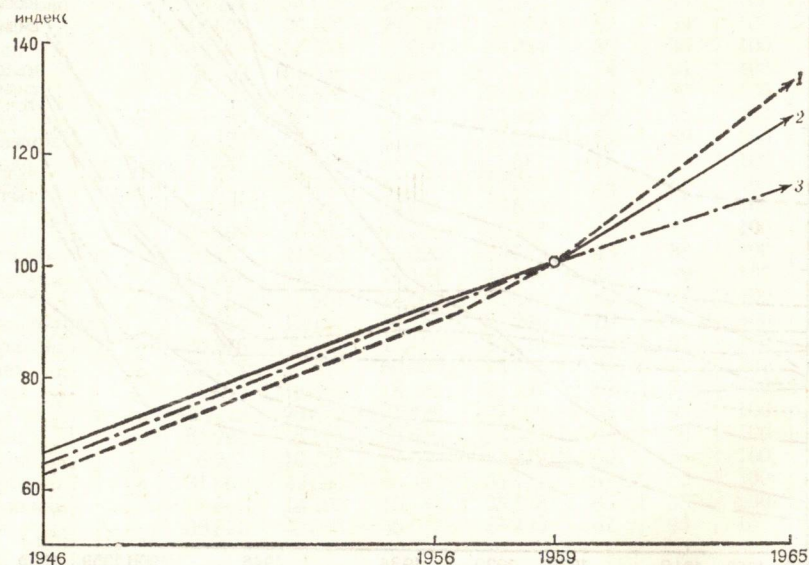
Фиг. 1. Нарастване на населението на градовете окръжни центрове след 1959 г.

Повечето градове — Перник, Ямбол, Габрово, Пазарджик, Толбухин, Кюстендил, Кърджали, Силистра, Ловеч, Михайловград, Разград и Търговище, показват ускорено нарастване на населението след 1959 г. Само при градовете Сливен, Видин и Смолян проличава известно забавяне в темповете на нарастването на населението. В преходния период — 1946—1959 г., тези три града са показали твърде бързо увеличение на населението, така че забавянето на темповете след 1959 г. не е някакъв отрицателен процес.

При градовете, които след 1959 г. престават да бъдат околийски центрове, се наблюдават доста големи различия в изменението на населението (вж. табл. 4).

Повечето от градовете показват увеличение на населението след 1959 г. При някои от тях нарастването е доста голямо — Момчилград, Белоградчик, Крумовград, Троян, Пирдоп, Ботевград, Преслав, Карлово, Асеновград, Севлиево, Сандански, Горна Оряховица, Нови пазар и др. Всички тези градове показват и значително нарастване на заетите в промишлеността, което осигурява и прираста на населението. Само 9 града — Никопол, Ивайловград, Годеч, Оряхово, Мадан, Кула, Малко Търново, Тополовград и Тетевен, отбелязват известно намаление на населението. Това показва, че в тези градове не се създават достатъчно добри условия за развитие на промишлеността.

На фиг. 2 е представено нарастването на населението на старите окръжни градове от 1946 г. насам, на новите окръжни градове (след

Фиг. 2. Индекс на нарастването на населението в градовете

1—окръжни центрове след 1959 г.; 2—старите окръжни градове; 3—околийските градове до 1959 г.

Население на бившите околийски градове

Таблица 4

Градове	Брой				Индекс			
	1946	1956	1959	1965	1946	1956	1959	1965
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Айтс	9929	13914	14824	17769	67	94	100	120
Асеновград	20952	25265	27811	37411	75	91	100	135
Балчик	6131	8006	8495	8714	72	94	100	103
Белоградчик	2192	3444	3460	5174	63	99	100	149
Берковица	6876	9227	9427	11553	73	93	100	123
Ботевград	6079	8646	8683	12051	70	99	100	139
Брезник	2844	3448	3547	4093	80	97	100	116
Бяла	6352	7854	8123	9347	78	97	100	115
Бяла Слатина	9324	13442	14876	14942	63	90	100	101
Велинград	12592	18146	19366	20099	65	93	100	104
Годеч	2579	2915	4163	3559	62	70	100	85
Горна Оряховица	12832	18863	20865	26290	61	90	100	126
Гоце Делчев	11115	12577	12926	14457	87	98	100	112
Девин	2695	3881	3859	4475	70	93	100	116
Димитровград	9191	34162	41612	41787	22	82	100	101
Дряново	3764	5401	7168	8187	52	75	100	114
Елена	2658	4071	4679	5032	57	91	100	107
Елхово	6720	10325	10276	11315	65	101	100	110
Златоград	4182	4508	5226	6508	87	86	100	125
Ивайловград	2409	2907	3600	3012	67	81	100	83
Ихтиман	6526	9063	9216	10325	71	99	100	112
Казанлък	20056	30934	40070	44418	50	77	100	111
Карлово	8903	12663	14921	20287	60	80	100	136
Карнобат	10265	14516	15584	18727	66	93	100	120
Котел	3674	5847	6435	7209	57	91	100	113
Крумовград	1514	2230	2489	3638	61	90	100	146
Кубрат	4244	6470	6498	7531	65	99	100	116
Кула	5550	6474	6500	5861	85	59	100	90
Лом	20981	23929	23215	28189	90	106	100	122
Луковит	7751	8795	8908	9716	87	98	100	109
Мадан	438	5849	7064	6307	6	83	100	89
Малко Търново	3311	3744	5000	4746	66	75	100	95
Мичурин	1960	2783	3034	3749	65	93	100	124
Момчилград	3143	4324	3452	6084	91	125	100	175
Никопол	5464	5763	6830	5403	80	84	100	79
Нова Загора	10988	14892	18000	19257	61	83	100	107
Нови пазар	5477	9138	9882	12476	55	92	100	126
Омуртаг	4233	6127	6371	8148	64	93	100	124
Оряхово	6985	8179	8507	7408	82	96	100	88
Павликени	6383	9278	10025	11273	64	93	100	113
Панагюрище	12014	14000	15093	18298	79	93	100	121
Пещера	8938	13777	12688	14606	70	108	100	115
Петрич	13493	16401	17532	20653	77	94	100	118
Пирдоп	3775	5551	5800	8252	65	95	100	142
Поморие	6061	7737	7745	9567	78	100	100	123
Попово	6525	10597	12640	15607	52	84	100	124
Преслав	4127	5499	5967	8149	69	92	100	137
Провадия	8729	12463	13026	13837	67	95	100	106
Първомай	5050	7894	8964	10009	56	88	100	111

Продължение табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Радомир	5783	6685	7598	8458	76	88	100	111
Разлог	6912	8611	8904	10425	78	97	100	117
Самоков	13218	16748	18000	21585	73	93	100	120
Сандански	7447	10630	11150	14590	67	95	100	130
Свиленград	9686	10966	11603	12438	84	95	100	107
Свищов	13093	18448	20000	21522	65	92	100	108
Севлиево	9827	14381	15579	20396	63	92	100	131
Станке Димитров	19301	25466	28200	35813	68	90	100	126
Тетевен	4817	7995	9857	807	49	81	100	99
Тополовград	6668	6958	6900	6633	97	100	100	96
Троян	6508	11647	13346	18982	49	87	100	142
Трън	2163	2922	2191	2929	99	134	100	133
Тутракан	7183	9592	9600	9909	77	100	100	103
Харманли	9225	12553	13945	15478	66	90	100	112
Чирпан	13220	15432	15600	17857	85	99	100	115

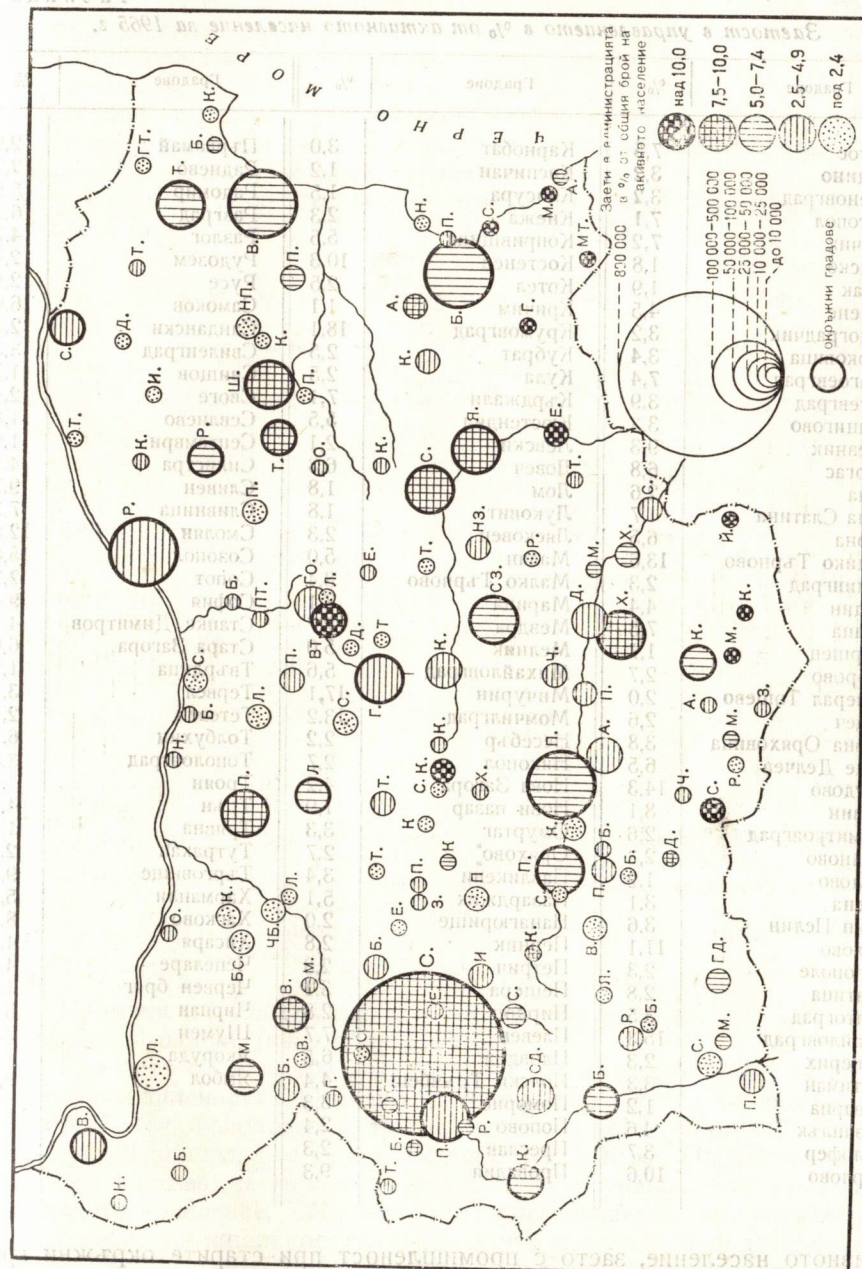
1959 г.) и на бившите околийски градове. От графиката проличава, че до 1959 г. трите групи градове увеличават населението си с почти еднакви темпове. След 1959 г. темповете се променят: новите окръжни градове ускоряват нарастването на населението си, ускоряват, но по-слабо, увеличаването на населението си и старите окръжни градове, а бившите околийски градове запазват стария темп.

Изменението в административните функции на повечето градове в България след 1959 г. доведе до значителни промени в заетостта на активното население в управлението на градовете. Липсват за съжаление данни за заетостта на населението в управлението през 1956 г., което ни затруднява да сравним с 1965 г., за да направим подробен анализ на измененията (вж. таблица 5). От някои косвени данни е известно, че активното население, заето с управление, в повечето окръжни градове е нараснало във връзка с изпълняването на окръжни административни функции от тези градове. Много повече обаче са градовете (бившите околийски градове), в които намаляха заетите с управление, и това доведе до намаляване на административния апарат. Това е положително явление, понеже ще доведе до възможното прерастване на тези градове в производителни селища.

От фиг. 3 проличава, че окръжните градове, както би трябвало да се очаква, имат най-висок процент заети с администрацията.

Промените в административното деление доведоха до съществени изменения в професионалния състав на населението на градовете (вж. таблица 6 и 7).

На таблица 6 се виждат промените в заетостта в % от активното население на окръжните градове в двата основни стопански отрасли — промишленост и селско стопанство. По-голямо нарастване на

Фиг. 3. Разпределение на активното население заето с администрация по градове (1965 г.)

Таблица 5
Заетост в управлението в % от активното население за 1965 г.

Градове	%	Градове	%	Градове	%
Айтос	7,5	Карнобат	3,0	Първомай	2,9
Ардино	3,2	Каспичан	1,2	Раднево	2,2
Асеновград	3,2	Клисура	1,5	Радомир	5,9
Ахтопол	7,1	Кнежа	2,3	Разград	6,2
Балчик	7,2	Копривщица	5,5	Разлог	4,7
Банско	1,8	Костенец	10,3	Рудозем	2,4
Батак	1,9	Котел	2,5	Русе	2,8
Белене	4,5	Кричим	1,1	Самоков	6,0
Белоградчик	3,2	Крумовград	18,1	Сандански	2,1
Берковица	3,4	Кубрат	2,5	Свиленград	3,3
Благоевград	7,4	Кула	2,5	Свищов	1,7
Ботевград	3,9	Кърджали	7,1	Своге	2,4
Брацигово	3,3	Кюстендил	5,5	Севлиево	1,8
Брезник	9,3	Левски	2,1	Септември	1,0
Бургас	6,8	Ловеч	6,3	Силистра	4,1
Бяла	2,6	Лом	1,8	Сливен	9,7
Бяла Слатина	1,7	Луковит	1,8	Сливница	7,2
Варна	6,5	Лясковец	2,3	Смолян	12,0
Велико Търново	13,6	Мадан	5,0	Созопол	15,8
Велинград	2,3	Малко Търново	8,4	Сопот	2,2
Видин	4,4	Марица	7,1	София	9,4
Враца	7,5	Мездра	2,7	Станке Димитров	4,1
Вършец	1,7	Мелник	5,0	Стара Загора	6,6
Габрово	2,7	Михайловград	5,6	Твърдица	1,2
Генерал Тошево	2,0	Мичурин	17,1	Тервел	3,4
Годеч	2,6	Момчилград	13,2	Тетевен	2,1
Горна Оряховица	3,8	Несебър	2,2	Толбухин	6,5
Гоце Делчев	6,5	Никопол	2,7	Тополовград	3,9
Грудово	14,3	Нова Загора	4,2	Троян	4,2
Девин	8,1	Нови пазар	1,9	Трън	4,4
Димитровград	2,6	Омуртаг	3,3	Трявна	1,4
Дряново	2,3	Оряхово	2,7	Тутракан	2,2
Дулово	1,2	Павликени	3,4	Търговище	9,8
Елена	3,1	Пазарджик	5,1	Харманли	5,8
Елин Пелин	3,6	Панагюрище	2,0	Хасково	8,8
Елхово	11,1	Перник	2,8	Хисаря	4,4
Етрополе	2,3	Петрич	2,8	Чепеларе	4,8
Златица	2,8	Пещера	3,1	Червен бряг	1,8
Златоград	3,5	Пирдоп	2,8	Чирпан	3,1
Ивайловград	15,3	Плевен	7,7	Шумен	7,8
Исперих	2,3	Пловдив	6,5	Якоруда	1,9
Ихтиман	3,3	Полски Тръмбеш	4,4	Ямбол	9,7
Каварна	1,2	Поморие	3,3		
Казанлък	4,6	Попово	2,4		
Калофер	3,7	Преслав	2,3		
Карлово	10,6	Провадия	9,3		

активното население, заето с промишленост при старите окръжни градове, се наблюдава само в Шумен, Враца, Стара Загора и Благоевград.

При почти всички нови окръжни градове обаче се забелязва чувствително нарастване на зетите с промишленост, а при някои това нарастване е твърде голямо — Силистра, Ловеч, Търговище, Видин и др. Това показва, че за новите окръжни градове държавата отделя повече инвестиции за развитие на промишлеността в тях. Това се прави с цел индустриализирането на тези градове и общо издигане промишленото равнище на всички части на страната.

Обратно, зетите със селско стопанство бързо намаляват, особено в Търговище, Разград, Михайловград, Силистра и др.

Таблица 6
Заетост в % от активното население по окръжни градове

Градове окръжни центрове преди и след 1959 г.	В промишлеността		В сел. стопанство		Градове окръжни центрове след 1959 г.	В промишлеността		В сел. стопанство	
	1956	1965	1956	1965		1956	1965	1956	1965
Благоевград	26,4	41,8	23,9	11,3	Видин	32,4	46,0	19,9	8,5
Бургас	39,1	41,2	8,2	4,2	Габрово	70,3	67,5	3,9	1,4
Варна	39,6	38,6	4,9	1,9	Кърджали	45,4	44,3	8,3	3,7
В. Търново	28,9	42,8	6,2	2,0	Кюстендил	40,2	46,3	12,1	6,0
Враца	23,1	41,9	18,3	4,9	Ловеч	40,9	58,0	11,1	3,3
Плевен	35,0	44,2	13,4	5,1	Михайловград	30,9	41,9	22,9	8,1
Пловдив	46,2	51,1	7,0	2,4	Пазарджик	40,8	49,8	17,7	8,8
Русе	43,1	51,4	8,3	5,0	Перник	64,8	63,7	3,5	1,6
София	36,6	39,5	4,3	1,5	Разград	30,1	42,5	25,0	10,0
Стара Загора	28,6	45,0	11,9	5,5	Силистра	31,0	53,2	21,0	6,4
Хасково	38,5	43,6	12,9	7,1	Сливен	50,1	53,3	5,6	2,6
Шумен	23,9	43,9	9,9	6,9	Смолян	—	3,7	—	7,8
					Толбухин	25,9	46,3	16,8	15,7
					Търговище	23,1	39,7	28,9	8,6
					Ямбол	38,3	48,0	14,9	7,3

Забележка: 1. Данните за 1956 г. в тази и следващата таблица са взети от Велчев, Ив., По въпроса за функционалната структура на градовете в България с оглед на тяхната класификация, Год. Соф. у-т, БГГ ф-т, 1961/1962 г.

2. Данните за селското стопанство за 1956 г. включват и горското стопанство.

Промени се забелязват и в професионалния състав на бившите околийски градове (вж. таблица 7).

Повечето от тези градове показват нарастване на населението, заето в промишлеността. Особено голямо увеличение се наблюдава в градовете Годеч, Тополовград, Павликени, Златоград, Луковит, Омуртаг, Оряхово, Никопол, Ботевград, Пещера, Бяла, Кула, Пирдоп и др. Всичко това показва, че народната власт се е погрижила да преангажира активното население, освободено от изпълняването на управленчески функции, в промишлеността. Интересно е, че някои индустриализиращи се градове, като Никопол, Годеч, Оряхово, Кула и Малко Търново, показват намаление на населението през 1965 г. в сравнението с 1959 г.

Таблица 7

Заетост в % от активното население на бившите околийски градове

Градове	В промишлеността		В сел. стопанство		Градове	В промишлеността		В сел. стопанство	
	1956	1965	1956	1965		1956	1965	1956	1965
Айтос	18,4	31,5	36,6	27,2	Малко Търново	38,7	59,5	24,6	8,1
Асеновград	37,4	50,9	22,2	13,2	Мичурин	19,9	40,1	27,3	9,0
Балчик	11,2	27,6	28,6	27,1	Момчилград	6,3	19,9	40,7	29,3
Белоградчик	34,2	57,2	14,2	9,3	Никопол	12,4	40,9	43,9	27,0
Берковица	32,1	49,7	22,3	10,4	Нова Загора	31,2	48,9	16,6	9,3
Ботевград	22,9	49,2	30,7	10,6	Нови пазар	34,9	54,4	24,4	13,6
Брезник	15,6	40,2	36,4	18,6	Омуртаг	14,6	44,4	20,5	8,3
Бяла	11,3	37,5	56,3	27,0	Оряхово	13,0	43,1	28,7	13,4
Бяла Слатина	22,4	44,7	50,4	24,8	Павликени	17,4	38,2	36,9	21,6
Велинград	36,5	40,6	16,4	10,0	Панагюрище	58,6	64,8	15,6	9,8
Годеч	10,0	46,2	60,6	22,2	Пещера	30,2	57,2	10,7	6,7
Г. Оряховица	37,3	47,2	6,8	25,8	Петрич	14,4	27,6	55,1	42,2
Гоце Делчев	19,7	32,1	43,8	30,4	Пирдоп	23,9	48,2	20,3	7,5
Девин	15,3	24,1	42,9	17,0	Поморие	23,3	27,3	29,7	26,3
Димитровград	55,1	59,4	9,3	8,0	Попово	30,9	55,6	25,7	7,8
Дряново	53,3	63,8	5,6	5,0	Преслав	12,6	29,0	55,3	37,3
Елена	26,3	53,8	13,4	6,4	Провадия	32,7	44,9	15,4	37,7
Елхово	15,2	25,6	29,6	22,1	Първомай	37,3	45,2	23,4	12,6
Златоград	12,6	42,1	66,5	26,7	Радомир	28,6	51,3	22,1	10,9
Ивайловград	13,2	16,4	30,0	22,9	Разлог	19,7	33,9	49,0	28,8
Ихтиман	19,0	41,0	46,1	21,0	Самоков	45,0	52,9	8,6	57,3
Казанлък	50,4	64,0	10,2	3,4	Сандански	20,8	31,5	42,2	28,2
Карлово	38,4	52,0	11,5	3,9	Свиленград	22,2	26,2	45,5	28,9
Карнобат	19,8	40,2	29,8	17,0	Свишов	30,2	44,9	19,4	8,3
Котел	39,0	45,3	7,6	9,5	Севлиево	43,5	64,1	17,2	5,4
Крумовград	12,6	27,4	8,3	16,0	Ст. Димитров	47,4	55,6	9,0	5,5
Кубрат	8,9	24,3	62,0	39,7	Тетевен	45,3	60,6	13,7	3,9
Кула	5,9	32,6	69,5	40,1	Тополовград	15,4	47,5	56,8	16,6
Лом	18,3	36,9	32,3	19,2	Троян	47,0	64,4	10,7	4,3
Луковит	13,3	43,0	63,8	26,4	Трън	17,8	39,9	14,2	12,9
Мадан	48,7	49,8	2,9	3,4	Тутракан	19,1	35,9	38,0	29,3
					Харманли	35,5	51,0	22,3	12,3
					Чирпан	24,3	47,0	36,9	17,50

Това се дължи на недостатъчно ангажиране на населението от новите промишлени предприятия. Без съмнение в близко бъдеще населението на тези градове ще се увеличи.

Някои градове — Димитровград, Карлово, Мадан, Панагюрище, Самоков, Станке Димитров, Троян и др., показват слабо увеличение на заетите в промишлеността, но това се дължи на напредналата в тях индустриализация. Велинград и Поморие също слабо са увеличили заетите в промишлеността, но те са градове, които изпълняват и курортни функции, и по-нататъшната им индустриализация не е необходима. Наложително е да се засили индустриализацията в граничните градове Свиленград и Ивайловград.

Промените в административното деление през 1959 г. имаха за резултат и някои изменения в икономическите връзки на българските градове. Старите окръжни градове в известна степен стесниха територията, върху която простираха икономическото си влияние, а новите окръжни градове, обратно, я разшириха. Последните разшириха и транспортните си връзки особено чрез автомобилния транспорт.

Измененията в административното деление доведоха до значителни промени в облика на нашите градове и особено на новите окръжни центрове. Използуването на по-големи бюджетни средства даде възможност в тях да се разгърне голямо строителство на обществени постройки, а също и на жилищни сгради. В редица градове се утвърдиха и започна прилагането на нови градоустройствени планове. Напълно бяха разрушени и отново модерно застроени старите централни части на градовете Силистра, Търговище и Михайловград. Голямо строителство се осъществява и в градовете Габрово, Видин, Разград, Ловеч, Сливен, Ямбол, Толбухин и др. Интересни промени настъпиха в облика, като дори се промени типът на град Смолян (кв. Смолян). В миналото той беше град от полупръснат тип. Поради големите строежи в новия градски център градът се групира в него и старите къщи на периферните махали запустяват.

Бързото развитие на нашите градове и особено на окръжните налага в бъдеще темповете на нарастване да се съобразяват с наличните възможности, да се предпазват те от нецелесъобразно голямо развитие на административно-управленческите функции и дори евентуално разтоварване с някои служби, като се предадат на другите градове.

Заклучение

Върху развитието на българските градове изпълняването на административни функции винаги е оказвало голямо влияние, но особено значително и положително е то в годините на народната власт. В тази насока много благоприятно се отрази административно-стопанското деление през 1959 г. Новите окръжни градове увеличиха темповете на нарастването на населението, бързо се развива в тях процес на индустриализация и чувствително се промени обликът им. Макар и загубили функциите си на околийски центрове, много градове в България не бяха оставени да западнат. Отделиха се много средства за създаване на нови промишлени предприятия в тях с цел да бъдат ангажирани онези граждани, които са били заети преди това в администрацията. Административното деление от 1959 г. съдейства за развитие в правилна насока на българските градове и за по-равномерно разпределение на производителните сили в страната.

EINWIRKUNG DER AUSÜBUNG VON ADMINISTRATIVEN FUNKTIONEN AUF DIE ENTWICKLUNG DER BULGARISCHEN STÄDTE

Zusammenfassung

Swetlin Kiradshiev

Auf die Entwicklung der bulgarischen Städte hat die Erfüllung administrativer Funktionen immer grossen Einfluß ausgeübt, aber besonders groß und positiv ist diese Einwirkung beim Sozialismus. In dieser Richtung hat eine besonders günstige Einwirkung die administrativ-wirtschaftliche Teilung, die 1959 vorgenommen wurde. Statt der früheren 13 Bezirke und 115 Kreise ist Bulgarien jetzt in 28 Bezirke geteilt. Der Administrations-Apparat ist kleiner geworden, was eine günstige Einwirkung in ganzstaatlichem Maßstabe hatte. Als Ergebnis der neuen administrativen Teilung begannen jene Städte, die zu neuen Bezirkzentren wurden, ihre Bevölkerung schneller zu vergrößern im Vergleich mit der Übergangsperiode und mehr als alle anderen Städte. In den Bezirksstädten vor dem Jahre 1959 vergrößerte sich die Bevölkerung in langsamereu Tempo, als in den jetzigen, und in den ehemaligen Kreisstädten in demselben Tempo, wie vor 1959. Die neuen Bezirksstädte werden schnell und in großem Maßstabe industrialisiert. Darin wächst der Prozentsatz der aktiven Bevölkerung an, die in der Industrie beschäftigt ist. In den Städten, die ihre administrativen Funktionen als Kreisstädte verloren haben, werden ebenfalls Industrieunternehmen aufgebaut. Das geschieht deshalb, damit jene Bürger beschäftigt werden, die bei der Beseitigung der Administrationsfunktion frei wurden. Die administrative Teilung aus dem Jahre 1959 zeigt günstigen Einfluß auch auf die Erhöhung des Bauwesens und auf die Erneuerung der Gestalt der bulgarischen Städte. Besonders große Bauarbeiten werden in den neuen Bezirksstädten durchgeführt.